

**BUXORO VILOYATIDAGI O‘ZLASHMA QATLAMGA MANSUB
TOPONIMLARNING SEMANTIK-ETIMOLOGIK TAHLILI**

Javlonbek Jamshid o‘g‘li Tog‘ayev

Buxoro davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs magistranti.

javlonbektogayev@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15254941>

Annotatsiya. Maqolada Buxoro viloyatidagi o‘zlashma qatlamga mansub toponimlarning vujudga kelishida foydalanilgan lingvistik vositalar, leksik-semantik tahlil qilingan. Hududda mavjud o‘zlashma qatlamga mansub toponimlarning etimologiyasi, tarixiy shakllari haqida ham atroflicha fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: ensiklopediya, toponim, etimologiya, lug‘at, til, leksema, semantika.

**SEMANTIC-ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF TOPONYMS BELONGING TO THE
ABSORPTION LAYER IN THE BUKHARA REGION**

Abstract. The article analyzes the linguistic means, lexical-semantic, used in the formation of toponyms belonging to the absorption layer in the Bukhara region. The etymology, historical forms of toponyms belonging to the existing absorption layer in the region have also been thought of in detail.

Keywords: encyclopedia, toponym, etymology, dictionary, language, lexeme, semantics.

KIRISH. O‘zbekiston hududi, jumladan, Buxoro viloyati, boy tarixiy-madaniy merosga ega bo‘lib, uning hududidagi joy nomlari (toponimlar) xalqning o‘ziga xos tili, madaniyati va tarixi haqida muhim ma’lumotlarni o‘zida mujassam etgan. Ushbu toponimlar orasida arabcha, forsha va turkiy tillardan o‘zlashgan qatlamlar alohida o‘rin tutadi. Mazkur maqolada Buxoro viloyati toponimikasidagi o‘zlashma qatlamlarning semantik va etimologik jihatlari tadqiq qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maqolada S.Rajabov va H.Sarimsakovning “O‘zbekiston joy nomlarining izohli lug‘ati” hamda H. To‘rayevning Buxoro viloyati toponimiyasiga bag‘ishlangan “Buxoro toponimikasi” kitobida keltirilgan toponimik qonuniyatlardan foydalanilgan holda fikr yuritilgan.

Buxoro viloyati toponimiyasi, jumladan, Buxoro viloyatidagi o‘zlashma qatlamga mansub toponimlarning vujudga kelishida foydalanilgan til birliklari leksik-semantik jihatdan tahlil etilgan. Unda qiyosiy-tarixiy, tavsifiy metodlardan foydalanilgan.

NATIJALAR

O'zlashma qatlam tushunchasi tilshunoslikda boshqa tillardan o'zlashgan so'z va atamalarining ma'lum bir hududdagi lug'at boyligiga qo'shilib, mahalliylashuvi jarayonini anglatadi. Buxoro viloyatidagi toponimlarning katta qismi arab, fors va qadimiy turkiy tillardan o'zlashgan bo'lib, bu hududning tarixiy va madaniy aloqalarini ko'rsatadi.

Buxoro viloyatidagi toponimlar bir necha asosiy manbalarga ega:

1. Arabcha o'zlashmalar:

Islom dini va madaniyati tarqalishi bilan bog'liq holda arab tilidan o'zlashgan toponimlar ko'p uchraydi. Masalan: Shohrud – "shahar daryosi" ma'nosini anglatib, arab tilidagi "shahr" (shahar) va "rud" (daryo) so'zlaridan olingan. Madaniyat – arab tilidagi "madina" (shahar) so'zidan kelib chiqqan.

2. Forscha o'zlashmalar:

Fors tilidan o'zlashgan toponimlar Buxoro hududidagi forsiy madaniyat ta'sirini aks ettiradi: Qorako'l – forsha "qora" (qorong'i, quyug) va "kul" (ko'l) so'zlarining birikmasidan hosil bo'lgan. Saroy – fors tilida "saroy" so'zi "sarbon" yoki "mehmonxona" ma'nosida ishlatilgan.

3. Turkiy tillardan o'zlashmalar:

Qadimiy turkiy tillardan kelib chiqqan toponimlar o'zbek xalqining etnik tarixini ko'rsatadi:

G'ijduvon – "g'ij" (buloq) va "duvon" (devor) so'zlarining qo'shilishidan hosil bo'lgan.

Vobkent – "vob" (suv) va "kent" (shahar) ma'nolarini anglatadi.

Semantik jihatlar

Buxoro viloyatidagi o'zlashma toponimlarning semantik xususiyatlari ularning ko'pchilik hollarda hududning geografik, ijtimoiy va iqtisodiy xususiyatlarini aks ettirishidan iborat:

Geografik belgilar: Ko'l, daryo, tog' kabi geografik ob'yektlarning nomlanishi (Qorako'l, Shohrud).

Madaniy belgilar: Ijtimoiy faoliyat va diniy qadriyatlarni ifodalovchi nomlar (Saroy, Madaniyat).

Tarixiy belgilar: Hududda bo'lib o'tgan tarixiy voqealar yoki mashhur shaxslar nomlari bilan bog'liq toponimlar.

Etimologik tahlil

Har bir toponimning etimologiyasi uning tarixiy manbalarini aniqlash imkonini beradi.

Buxoro viloyatidagi toponimlarda arab, fors va turkiy tillarning birlashuv natijalari yaqqol ko‘rinadi. Misol uchun: Shohrud – arabcha va forscha tarkiblarning birikmasi. Qorako‘l – forscha va turkiy tillar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir mahsuli.

XULOSA

Buxoro viloyatining o‘zlashma toponimlari hududning tarixiy va madaniy rivojlanishini tadqiq qilishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ularni o‘rganish orqali hududning boy madaniyati va turli xalqlar bilan bo‘lgan tarixiy aloqalarini aniqlash mumkin. Kelgusida zamonaviy geografik axborot tizimlari (GAT) yordamida ushbu toponimlarning tarixiy xaritalarini yaratish va ularni keng jamoatchilikka taqdim etish lozim.

REFERENCES

1. To‘rayev, H. (2021). Buxoro toponimikasi. Durdona.
2. Rajabov S., Sarimsakov H. "O‘zbekiston joy nomlarining izohli lug‘ati.
3. Popov V. N. "Markaziy Osiyo toponimikasi."
4. Hojimatov H. "O‘zbek tilida joy nomlarining lingvistik xususiyatlari."
5. Buxoro tarixi bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.
6. Шарипова М. Б., Садуллоева М. Б. К. ПРОФЕССИЯ «УЧИТЕЛЬ» И ЕЁ РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕ //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 1 (46)
7. Шарипова М. Б., Мустакимова Г. А. Наследие мыслителей в эстетическом воспитании учащихся начальной школы //Вестник магистратуры. – 2019. – №. 10-5. – С. 48-49.
8. Sharipova M. B., Nizomova S. S. THE ARTISTIC IMAGE OF THE IMAGE OF" WATER" IN THE POEM //УЧЕНЫЙ XXI ВЕКА. – 2018. – №. 11. – С. 75.
9. Шарипова М. Б., Муродова Ш. Ш. ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРЯДОВ В ЭПОСЕ «АЛПОМИШ» //Научный журнал. – 2020. – №. 9. – С. 32-34.
10. Шарипова М. Б. и др. ПРОФЕССИЯ «УЧИТЕЛЬ» И ЕЁ РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕ //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 1. – С. 24-25.
11. Baxshilloyevna M. S., Shuhratovna M. S. Description and interpretation of wedding customs in the epic" Alpomish" //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – Т. 11.
12. Sharipova M. " Alpomish" dostoni-o'zbek xalqi tarixi badiiy ifodasi //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
13. Sharipova M. O'quvchi yoshlar tarbiyasida o'lmas an'ana va marosimlarning ahamiyati //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.

14. Sharipova M. Qahramonlik eposi-milliy madaniyatimizning nodir xazinası (" Alpomish" dostoni misolida) //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
15. Sharipova M. O'lmas an'ana va marosimlar-ma'naviyatimizning nodir xazinası //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
16. Ахмедова М. Ш., Шарипова М. Б. ВОСПИТАНИЕ РЕБЕНКА НА ОСНОВЕ НАРОДНЫХ ТРАДИЦИЙ //Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч. – 2016. – С. 118.